

Vrije Universiteit Brussel

Vakgroep Sociologie, Onderzoeksgroep TOR
Pleinlaan 2, 1050 Brussel
<http://www.vub.ac.be/TOR/>

THUISWERK IN VLAANDEREN

TOR 2008/15

Ignace Glorieux & Joeri Minnen

"[Typ hier extra gegevens, bv opdrachtgever, congres, e-mail etc]"

INHOUDSTAFEL

1. Probleemstelling.....	2
2. Data	4
3. Thuiswerk omschreven.....	5
4. Wie werkt thuis?.....	7
5. Thuiswerk in het tijdsbestedingsonderzoek	12
6. Beter combineren met thuiswerk?.....	13
7. Thuiswerk als oplossing voor het mobiliteitsprobleem?.....	15
8. Samenvatting – Discussie	16
9. Bibliografie	18

Tabel 1: Mate van thuiswerk binnen bepaalde tijdsvakken voor werkenden die niet uitsluitend thuis werken of als zelfstandige een zaak thuis hebben (n=893)	5
Tabel 2: Procentuele verdeling volgens het karakter van thuiswerk (n=972)	6
Tabel 3: Procentuele verdeling van de typologie van thuiswerk naar geslacht, leeftijd, opleiding en leeftijd van het jongste kind (n=972)	9
Tabel 4: Procentuele verdeling van de typologie van thuiswerk naar beroepsclassificatie, sector,regelmaat, tijdssoevereiniteit, einde dagtaak voorspellen en samenvattende maat voor beroepsprestige (n=972)	11
Tabel 5: Percentage thuiswerk, tijd besteed aan thuiswerk en de tijd besteed aan betaald werk via tijdsbudget naar de typologie van thuiswerk (n=972)	12
Tabel 6: Tijd besteed aan thuiswerk per week verdeeld over dag, avond, nacht, zaterdag en zondag naar de typologie van thuiswerk	13
Tabel 7: Tijdsduur van totale werklust naar geslacht en arbeidspositie	15
Tabel 8: De totale verplaatsingstijd per week en de woon-werkverplaatsing naar de typologie van thuiswerk (n=972)	15

Figuur 1: Verdeling en overlap tussen thuiswerk als aanvulling en/of als vervanging.....	7
--	---

1. Probleemstelling

De tweede helft van de 20ste eeuw geldt voor veel West-Europese landen, als ook voor België, als een transitieperiode in de organisatie van de arbeidstijd (Glorieux, Mestdag & Minnen, 2008). België kende een daling van de arbeidstijd van 45 uur per week in 1956 tot 38 uren per week in 2001, vastgelegd binnen een wetgevend kader. Onder druk van de werkgevers resulteerde deze verlaging van de wekelijkse arbeidsduur in de laatste twee decennia van de twintigste eeuw in een versoepeling van de arbeidsorganisatie en een verruiming van de arbeidstijden (Strazdins et al., 2006). Flexibilisering en individualisering van de werktijdpatronen werden als een belangrijk middel gezien om de economische concurrentie aan te gaan (Lallement, 1995). Deze veranderende situatie wordt ook dikwijls aangeduid als het begin van de 24-uurssamenleving en economie.

Binnen het kader van een veranderende arbeidssamenleving zijn er een 3-tal meer algemene factoren die een belangrijke rol spelen binnen het flexibiliseringsdebat. Op macro-niveau zijn er grote veranderingen op technologisch vlak en groeide de economie uit tot een wereldeconomie waarin ICT een steeds belangrijkere rol speelt. Internationale bedrijven moeten omwille van de tijdsverschillen met andere economieën 24u per dag operationeel zijn. Om de omzet en de winsten van een bedrijf te optimaliseren, zullen werkgevers de werktijden en werkkrachten zo maximaal mogelijk willen benutten. Mede door de expanderende markt neemt het computer- en internetgebruik toe, ondersteund door de sterke technologische ontwikkelingen op ICT niveau. Hierdoor zijn ICT-toepassingen ruim beschikbaar voor zowel kaderleden en hoger opgeleide bedienden als voor administratieve krachten. Deze snelle ontwikkelingen resulteren eveneens in nieuwe ontwikkelingen op het vlak van communicatie. Op elk moment van de dag zijn werknemers bereikbaar en kan de meest essentiële informatie geconsulteerd worden zonder beperking in bewegingsvrijheid. Voor communicatie tussen personeelsleden onderling, en voor personeelsleden met klanten en andere actoren in de economische sfeer wordt de plaats (van afspraak) meer en meer irrelevant. Informatie komt naar de persoon toe in plaats van omgekeerd (Limburg, 2002).

Economische veranderingen hebben geleid tot de afbouw van de geïndustrialiseerde economie. Daartegenover staat de steile opkomst van de dienstensector (Presser, 2004). Door de groei van de diensteneconomie worden de temporele grenzen van de geïndustrialiseerde samenleving in vraag gesteld. Winkels en diensten zijn ruimer en langer open en de vrijetijdseconomie neemt in belangrijkheid toe. De vrijetijdseconomie spitst zich voornamelijk toe tijdens de avonduren en in het weekend. Dit is de periode tijdens dewelke de meeste werkenden vrij zijn van arbeidsverplichtingen. Omwille van de focus op de avond en het weekend maakt de diensteneconomie meer gebruik van flexibele arbeidscontracten en arbeidstijden.

De opmars van de diensteneconomie gaat hand in hand met de toenemende arbeidsparticipatie van vrouwen. Beide effecten versterken elkaar wederzijds. Vrouwen zijn gemakkelijk in te passen in de diensteneconomie, maar als gevolg van hun stijgende arbeidsmarktparticipatie stijgt de vraag voor diensten en voorzieningen na de traditionele werkuren. Bovendien zullen de tweeverdienersgezinnen meer gebruik maken van allerlei gemaksdiensten. Zo ontstaat er een nieuwe consumptiemarkt die bij voorkeur ook beschikbaar is buiten de traditionele werkuren. De grotere koopkracht van tweeverdieners resulteert overigens ook in een toenemende participatie aan vrijetijdsactiviteiten die aangeboden worden door de vrijetijdsindustrie.

Door de macro-economische veranderingen ontstaat ook de vraag op individueel niveau naar meer flexibele werktijden. Een belangrijk nadeel van de stijgende arbeidsparticipatie van vrouwen zijn de toenemende tijdsconflicten op gezinsniveau. In een samenleving onder tijdsdruk is de roep naar flexibele uren groot om de gezinstaken enerzijds en de arbeidsverplichtingen anderzijds beter op elkaar af te stemmen. Meer flexibiliteit voor de werknemer vereist ook een ruime mate van autonomie (of zelfbeschikking) om de daginvulling en de arbeidorganisatie aan te passen aan de individuele noden. Sinds de jaren '80 is het aandeel van werknemers in Vlaanderen en België met tijdssoevereiniteit stelselmatig toegenomen tot meer dan 50% in 2004. Individuele werktijdpatronen zijn vandaag in opgang (Glorieux, Mestdag & Minnen, 2008; Glorieux, Minnen & Van Thielen, 2004; Casimir, 2001).

Het doel van deze bijdrage is om een relatief recente vorm van flexibel werken te evalueren, namelijk thuiswerk. Deze specifieke vorm van flexibel werken vloeit ondermeer voort uit de ontwikkelingen op ICT-niveau en de noodzaak om arbeid en gezin beter op elkaar af te stemmen. Thuiswerk biedt intrinsiek de mogelijkheid om werk op afwijkende tijden en tijdssoevereiniteit optimaal te combineren. Sommigen verwachten dat thuiswerk het werk van de toekomst is en als werkvorm in belangrijkheid snel zal toenemen. Men gaat er van uit dat de verdere ontwikkeling van informatietechnologie het thuiswerk sterk zal bevorderen: mensen hoeven niet meer op de werkplek te zijn om informatie uit te wisselen. Thuiswerk wordt soms voorgesteld als een wondermiddel voor het combineren van het huishoudelijke werk met betaald werk en als een oplossing voor het fileprobleem.

Na een beschrijving van de gehanteerde definitie van thuiswerk en de gebruikte data wordt in het eerste deel een operationele opdeling van thuiswerk voorgesteld en besproken op basis van diverse achtergrondvariabelen. In het tweede deel gaan we de relatie na tussen de mate van thuiswerk en de duur van betaald werk. In dit deel wordt ook bekeken op welk moment van de dag en de week er thuis wordt gewerkt. Het derde

deel gaat in op thuiswerk en de totale arbeidslast van mannen en vrouwen. In een laatste deel voor de discussie brengen we thuiswerk in verband met het fileprobleem.

2. Data

Voor de gehanteerde definitie van thuiswerk steunen we voor een deel op de classificatie van Atkinson. Atkinson deelt flexibiliteit op in externe numerieke flexibiliteit, interne numerieke flexibiliteit, functionele flexibiliteit en financiële/loon flexibiliteit (Atkinson, 1984; Atkinson & Meager, 1986). Thuiswerk past binnen de functionele flexibiliteit en wordt in deze bijdrage gezien als een uitbreiding of vervanging van de werkuren op de werkplek door het werken vanuit de woonplaats. Onze definitie van thuiswerkers beperkt zich niet enkel tot diegenen die verbonden zijn door ICT-mogelijkheden, maar wordt benaderd in de ruimste zin: 'arbeid uitvoeren vanuit de thuisbasis'. In onze definitie betrekken wij ook de zelfstandigen die thuis een zaak uitbaten en beschouwen we hen standaard als thuiswerkers.

Voor de analyses worden de Vlaamse tijdsbestedingsdata van 2004 en de bijbehorende enquête gebruikt (Glorieux, Minnen & Vandeweyer, 2005). Respondenten tussen 18 en 75 jaar hielden gedurende een periode van 7 opeenvolgende dagen hun tijdsbesteding bij door hun handelingen te omschrijven in een dagboekje aan de hand van een voorgecodeerde activiteitenlijst. Deze lijst omvat ongeveer 160 gedetailleerde activiteiten. Indien een handeling volgens de respondent niet voldoende werd beschreven in de activiteitenlijst konden ze vrij hun handeling omschrijven. Naast de registratie van de activiteit werd naast een (mogelijke) secundaire activiteit ook informatie verzameld over de context van de primaire activiteit. Respondenten geven ondermeer aan waar (op welke plaats) de activiteit zich afspeelde, indien ze zich verplaatsten met welk vervoersmiddelen, of ze de activiteit met anderen gedaan hebben en met wie ze gesproken hebben. Doordat we op basis van de tijdsbestedingsgegevens voor elk moment van de dag weten wanneer werkenden aan de slag zijn en informatie hebben over o.a. de plaats, is het mogelijk om de tijdsduur en de temporele locatie van arbeid met elkaar in verband te brengen en te bestuderen.

De tijdsbestedingsgegevens gebruiken we om de classificatie van thuiswerk te duiden en te bespreken. Deze classificatie wordt geconstrueerd op basis van een 5-tal enquêtevragen (zie 3). Verder peilt de enquête ondermeer naar socio-demografische achtergrondgegevens, naar de werksituatie en naar bepaalde houdingen en gedragingen van de respondenten.

In het volgende onderdeel bespreken we het percentage werkenden dat binnen een bepaalde tijdsperiode thuis werkt en in welke mate (zie 3), daarna wordt aan de hand

van socio-demografische en werkgerelateerde variabelen een portret geschetst van de werkenden door te focussen op een geconstrueerde typologie van thuiswerk (zie 4).

3. Thuiswerk omschreven

In de vragenlijst werd stapsgewijs gepeild naar de mate van thuiswerk. Zo werd eerst gevraagd '*Bent u iemand die thuis werkt of als zelfstandige een zaak thuis uitbaat?*'. Ongeveer 8% van de werkenden geeft aan dat de primaire arbeidsplaats thuis is. Voor de overgrote meerderheid van de werkenden geldt dit niet. Om te peilen in welke mate thuiswerk een aanvulling op of vervanging is van hun arbeidstaken op de werkvloer en wanneer zij thuiswerken werd aan iedereen die niet van thuis uit werkt gevraagd of ze soms werk meedoen naar huis of thuiswerken, en hoe vaak. Dit werd zowel gevraagd voor het weekend, als voor 's avonds, als voor een volledige dag of meerdere dagen (overdag tijdens de werkweek) als voor één of meerdere uren overdag (Glorieux, Minnen & Vandeweyer, 2005).

In tabel 1 worden de antwoorden op de verschillende vragen procentueel weergegeven.

TABEL 1: MATE VAN THUISWERK BINNEN BEPAALDE TIJDVAKKEN VOOR WERKENDEN DIE NIET UITSLUITEND THUIS WERKEN OF ALS ZELFSTANDIGE EEN ZAAK THUIS HEBBEN (N=893)

	Weekend
Geen thuiswerk	75,6%
Max. één keer per maand	3,7%
Meerdere keren per maand	8,7%
Wekelijks	12,0%

	's Avonds	Volledige dag(en)	Eén of meerdere dagdelen
Geen thuiswerk	74,3%	86,0%	90,9%
Max. één keer per maand	7,8%	3,1%	3,4%
Max. één keer per week	8,3%	6,0%	3,9%
Regelmatig tot altijd	9,6%	4,9%	1,7%

Uit tabel 1 blijkt dat thuiswerk als een vervanging van werk in het bedrijf of elders nog niet ruim is doorgedrongen in Vlaanderen. Slechts 5% werkt regelmatig tot altijd een volledige dag thuis, ongeveer 11% doet dit op een wekelijkse basis. Maar liefst 86% van de werkenden werkt nooit thuis gedurende een volledige dag. Thuiswerken tijdens een bepaald dagdeel ('s morgens of 's namiddags) is eveneens geen ruim verspreide activiteit en wordt zelfs maar door maximaal 9% van de werkenden beoefend.

Het percentage thuiswerk ligt een stuk hoger tijdens het weekend en tijdens de avonduren. Ongeveer 1/4de van de werkenden verricht al eens tijdens de avond en/of in het weekend werk thuis als aanvulling van het werk op de werkplaats. 12% neemt wekelijks werk mee voor tijdens het weekend en ongeveer 9% doet dit op zijn minst enkele keren per maand. Ook tijdens de avond ligt het percentage werkenden dat op wekelijkse basis thuis verder werkt vrij hoog. Bijna 10% doet dit zelfs meerdere keren per week.

Op basis van tabel 1 kunnen we stellen dat thuiswerk niet ruim verspreid is als het bekeken wordt als een vervanging van werk in het bedrijf, thuiswerk wordt eerder als een verlengstuk van de dagtaak gezien. Omdat de vragen over thuiswerk niet uitsluitend zijn, is het mogelijk dat bepaalde respondenten hoog scoren voor thuiswerk binnen verschillende tijdsperiodes en m.a.w. dus zowel thuis dagwerk combineren met avondwerk of weekendwerk, of andersom. Met volgende typologie proberen we hierin klaarheid te brengen. Voor deze typologie gebruiken we het vastgestelde karakter van thuiswerk als leidraad om de verschillende categorieën te typeren (zie tabel 2).

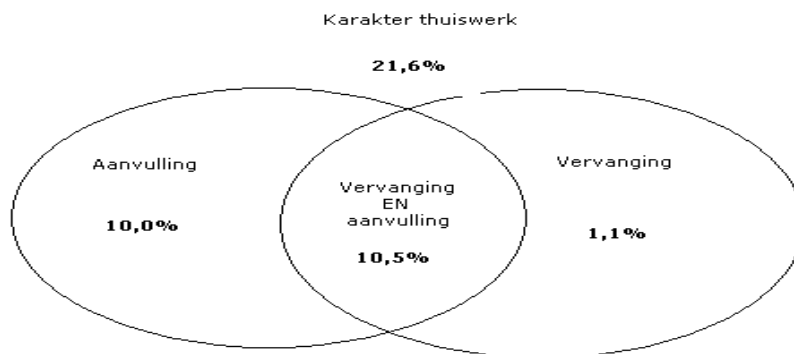
TABEL 2: PROCENTUELE VERDELING VOLGENS HET KARAKTER VAN THUISWERK (N=972)

	Karakter thuiswerk
Nauwelijks of geen thuiswerk	70,3%
Thuiswerk enkel als aanvulling van dagtaak	10,0%
Thuiswerk als vervanging van het werk op de werkplek (eventueel in combinatie met thuiswerk als aanvulling)	11,6%
Werken van thuis uit	8,1%

Ongeveer 70% werkt nauwelijks of niet thuis, ongeveer 30% van de werkenden werkt frequent van thuis uit of heeft thuis een eigen bedrijf. Voor 10% is thuiswerk enkel een aanvulling op de dagtaak; zij werken minstens meerdere keren per maand in het weekend thuis en/of minstens 1 keer per week in de avond maar werken zelden (minder dan wekelijks) een dag of een dagdeel thuis. Voor 11,6% van de werkenden geldt thuiswerk als een vervanging van de dagtaak in het bedrijf, zij werken minstens 1 keer per week een volledige dag of een dagdeel thuis.

Figuur 1 laat zien in welke mate deze laatste groep thuiswerkenden naast dagwerk ook 's avonds en/of in het weekend werk mee naar huis neemt. Het is overduidelijk dat de groep die regelmatig een dag of een dagdeel thuis werkt, dit meestal combineert met thuiswerk 's avonds en/of in het weekend. Bijna iedereen die geregeld een dagdeel of een dag thuis werkt, werkt ook 's avonds en/of tijdens het weekend thuis.

FIGUUR 1: VERDELING EN OVERLAP TUSSEN THUISWERK ALS AANVULLING EN/OF ALS VERVANGING

Uiteraard is het niet de uitbreiding van de werktijd 's avonds en in het weekend die een aantal organisatorische en logistieke voordelen biedt. Het is vooral het thuiswerk als vervanging van het werk op de werkplaats dat allerlei merites wordt toegeschreven. Voor de werknemer betekent thuiswerken ondermeer dat men zich niet hoeft te verplaatsten naar de werkplek en zo spaart men tijd uit om andere dingen te doen en worden de files korter. Bovendien slaagt men er thuis beter in om zich ongestoord af te schermen van collega's en klanten om zich beter te focussen op bepaalde deelaspecten van de job (bv. schrijven, lezen, studeren, ...). Thuiswerk wordt dikwijls ook als een voordeel voor de werknemer aangehaald om arbeid- en gezinstaken beter op elkaar af te stemmen. Voor de werkgever zijn er ook voordelen. Een voor de hand liggend voordeel is dat er minder kantoorruimte moet voorzien worden als men goede afspraken maakt wanneer welke werknemer thuis werkt.

4. Wie werkt thuis?

Mannen lijken eerder dan vrouwen thuiswerk te verrichten, de verschillen zijn evenwel statistisch niet significant (zie tabel 3). Ongeveer 24% van de mannen combineert de arbeidstaken op het werk met thuiswerk: 13,1% 's avonds en/of tijdens het weekend als aanvulling op het werk op de werkplaats en 11,2% overdag als vervanging van het werk op de werkplaats (eventueel gecombineerd met avond- en/of weekendwerk thuis). De verbanden met leeftijd en de leeftijd van het jongste kind zijn net niet significant ($p=,055$ en $p=,054$). Toch krijgen we een indicatie om het karakter van thuiswerk te duiden. Thuiswerk als aanvulling van de dagtaak op het werk lijkt af te nemen naarmate men ouder wordt en is het hoogste tussen 25 en 54 jaar, terwijl het percentage dat thuiswerk gebruikt als vervanging nagenoeg gelijk blijft tussen 25 en 64 jaar (gemiddeld ongeveer 12%). Het aandeel werkenden waarvan de primaire arbeidsplaats thuis is neemt toe met de leeftijd tot ongeveer 11% onder de 55 tot 64-jarigen. Een positieve

eigenschap die aan thuiswerk wordt toegeschreven is de mogelijkheid om arbeid en gezin beter op elkaar af te stemmen. Dit blijkt ook enigszins uit het verband tussen thuiswerk en de leeftijd van het jongste kind. Het aandeel werkenden dat thuis werkt is het hoogste bij diegenen waarvan het jongste kind jonger dan 7 jaar is. Opgesplitst vult eenzelfde percentage werkenden met een kind jonger dan 7 jaar (14,5%) de dagtaak aan met avond- en/of weekendwerk, of verricht thuiswerk als vervanging van het werk op de werkplek.

Er is een duidelijk significant verband tussen de typologie van thuiswerk en het opleidingsniveau ($p=,000$). Zowel thuiswerk als aanvulling, als thuiswerk als vervanging is vooral een zaak van hoger opgeleiden. Bijna de helft van alle werkenden met een hoger diploma werkt thuis, tegenover maar 20% voor de andere opleidingscategorieën. 22,3% van de hoger opgeleiden neemt vrij frequent werk mee naar huis voor tijdens de avond en/of in het weekend en 22,0% werkt meerdere dagen of dagdelen thuis (bovendien veelal in combinatie met avond- en weekendwerk). Ook in Nederland kwam men tot de conclusie dat de meeste werkenden die werk meenemen naar huis hoger geschoold waren (Breedveld, 1998). Bovendien heeft thuiswerk ook een duidelijk ander karakter bij de hoger opgeleiden. Als middelbaar opgeleide werkkrachten thuis werken is dit voornamelijk als zaakvoerder van een bedrijf.

TABEL 3: PROCENTUELE VERDELING VAN DE TYPOLOGIE VAN THUISWERK NAAR GESLACHT, LEEFTIJD, OPLEIDING EN LEEFTIJD VAN HET JONGSTE KIND (N=972)

	Nauwelijks of geen thuiswerk	Thuiswerk als aanvulling	Thuiswerk als vervanging	Werkt van thuis uit
Geslacht	ns			
Man	68,2%	11,2%	13,1%	7,5%
Vrouw	73,0%	8,7%	9,6%	8,7%
Leeftijd	ns			
18 tot 24 jaar	88,8%	3,4%	5,6%	2,2%
25 tot 39 jaar	69,5%	11,5%	11,7%	7,3%
40 tot 54 jaar	67,4%	10,6%	12,5%	9,5%
55 tot 64 jaar	68,8%	7,8%	12,5%	10,9%
Opleiding	***			
Max. lager middelbaar	80,1%	3,7%	5,9%	10,3%
Max. hoger middelbaar	80,6%	3,8%	6,5%	9,1%
Hoger onderwijs	50,5%	22,3%	22,0%	5,2%
Leeftijd jongste kind	ns			
Geen inwonende kinderen	72,7%	9,4%	9,1%	8,8%
Jongste kind jonger dan 7 jaar	65,4%	14,5%	14,5%	5,6%
Jongste kind 7 jaar of ouder	70,6%	8,3%	12,2%	8,9%

ns $p > 0,05$

*** $p = 0,00$

Het opleidingsniveau houdt dikwijls verband met andere beroepsgerelateerde kenmerken, dit blijkt ook uit tabel 4. Een eerste reeks variabelen (beroepsclassificatie¹, arbeidspositie en sector) in deze tabel duidt op de algemene omkadering van de job. Variabelen zoals regelmaat, tijdssoevereiniteit en de mogelijkheid om het einde van de dagtaak op voorhand te voorspellen gaan meer in op de specifieke kenmerken eigen aan de job. Als laatste wordt de beroepsstatus (ISEI-score) als samenvattende maat voor socio-economische positie weergegeven.

Niet geheel onlogisch zijn het voornamelijk arbeiders en dienstpersoneel die verstoken blijven van thuiswerk. De aard van hun beroep(staken) beperkt hen in de mogelijkheid om thuis te werken. Arbeiders werken met ruwe materialen die ergens voorhanden zijn, het dienstverlenend personeel komt voornamelijk in contact met cliënten. Bedienden daarentegen hebben meer mogelijkheden om thuis te werken. Zij werken voornamelijk met symbolen, ze plannen, organiseren, inspecteren, ... Sommige van hun (deel)taken

¹ Voor meer informatie over de constructie van de variabele zie Glorieux, 1992; Glorieux, Minnen & Van Thielen, 2004.

bieden de mogelijkheid om van thuis uit verder te doen, of om bepaalde dossiers verder af te werken vanuit de eigen woonplaats. Het aandeel bedienden dat taken uitvoert als aanvulling of als vervanging is ongeveer even groot als bij de leiders en de verkopers (nl. ongeveer 25 à 26%). De leiders en verkopers onderscheiden zich echter vooral door het grote aandeel dat van thuis uit werkt (26,4%), voornamelijk omdat ze vaak als zelfstandigen werken. De grootste groep 'thuiswerkers' vinden we bij de sociale professies. Meer dan 1/4de van hen werkt thuis als vervanging van het werk op de werkplek en 1/5de doet thuiswerk als aanvulling van de dagtaak.

Ook naar arbeidspositie en sector van tewerkstelling is er een duidelijk significant verschil. Voltijdsen en overheidspersoneel werken aanzienlijk meer thuis in vergelijking met respectievelijk deeltijdsen en werkenden in de privé-sector. Vooral het aandeel werkenden bij de overheid dat frequent een dag(deel) thuis werkt is met 19,2% relatief hoog. Het thuiswerkprofiel van de zelfstandigen is nog meer uitgesproken dan deze van de leiders & verkopers, 50% van hen werkt van thuis uit.

De variabelen die de specifieke omkadering van de job weergeven wijzen allemaal een duidelijk richting uit. Thuiswerk komt meer voor in jobs die een eerder onregelmatig uurrooster vereisen (17,9% werkt frequent een dag(deel) thuis; 11,0% neemt op zijn minst frequent werk mee naar huis voor 's avond, en/of voor het weekend). Gelijkaardige resultaten komen naar voren bij kenmerken van een job die handelen over de tijdssoevereiniteit (meer dan 38% werkt frequent thuis, 50% als we het werken van thuis uit mee rekenen) en de mate waarin men bij het begin van de arbeidsdag het einde ervan kan voorspellen (respectievelijk 43% en 54%). Van de werkenden die het einde van hun dagtaak het slechtst kunnen inschatten, werkt liefst 26,6% thuis tijdens de dag of tijdens een bepaald deel van de dag. Bovendien vinden we in deze groep nog een grote groep die thuis werkt tijdens de avond en/of het weekend.

TABEL 4: PROCENTUELE VERDELING VAN DE TYPOLOGIE VAN THUISWERK NAAR BEROEPSCLASSIFICATIE, SECTOR, REGELMAAT, TIJDSSOEVEREINITEIT, EINDE DAGTAAK VOORSPELLEN EN SAMENVATTENDE MAAT VOOR BEROEPSPRESTIGE (N=972)

	Nauwelijks of geen thuiswerk	Thuiswerk als aanvulling	Thuiswerk als vervanging	Werkt van thuis uit
Beroepsclassificatie	***			
Arbeiders	90,3%	3,5%	3,5%	2,7%
Bedienden	71,2%	13,1%	12,3%	3,4%
Leiders & verkopers	47,2%	13,0%	13,5%	26,4%
Dienstpersoneel	92,3%	0,9%	4,3%	2,6%
Sociale professies	49,1%	19,6%	25,8%	5,5%
Arbeidspositie	***			
Deeltijds	82,6%	5,5%	8,2%	3,7%
Voltijds	66,8%	11,4%	12,5%	9,3%
Sector	***			
Overheid	65,9%	13,3%	19,2%	1,6%
Privé-sector	81,5%	7,9%	7,2%	3,4%
Zelfstandige	17,9%	14,2%	17,9%	50,0%
Regelmaat	***			
Altijd zelfde tijdstippen en dagen	70,2%	11,0%	11,5%	7,3%
Ploegenstelsel	91,0%	1,8%	3,6%	3,6%
Onregelmatig uurrooster	55,9%	11,0%	17,9%	15,2%
Tijdssoevereiniteit	***			
Werkuren moeilijk variëren	77,6%	6,7%	8,7%	7,0%
Werkuren variëren na overleg	78,6%	8,5%	8,1%	4,8%
Werkuren onbeperkt variëren	49,4%	17,8%	20,2%	12,6%
Einde job voorspellen	***			
Tot op een kwartier	81,9%	6,2%	7,1%	4,9%
Van een kwartier tot een uur	62,3%	13,6%	11,9%	12,3%
Meer dan 1 uur	45,7%	16,2%	26,6%	11,6%
Beroepsstatus	***			
ISEI-score ²	41,47	57,05	58,36	42,92

*** p=0,00

Het profiel van diegenen die thuiswerken kunnen we als volgt samenvatten: eerder hoog opgeleid en in een jong gezin die een beroep uitoefenen waarbij de mogelijkheid bestaat om bepaalde taken thuis uit te voeren, die bij de overheid of als zelfstandige werken en een beroep uitoefenen dat onregelmatige en weinig voorspelbare uren vereist.

² International Socio-Economic Index

De ISEI-score geeft een samenvattende score voor de socio-economische positie. Werkenden die thuiswerken als een vervanging en/of aanvulling hebben een score van 58,4, de groep die werk als aanvulling mee naar huis neemt heeft een score van 57,1. Dit is significant hoger dan diegenen die niet of slechts sporadisch thuiswerken, of die vrijwel altijd thuis werken.

5. Thuiswerk in het tijdsbestedingsonderzoek

Met het tijdsbestedingsonderzoek kunnen we de gegevens uit de enquête koppelen met de effectieve handelingen van werkenden tijdens de registratieweek. Uit tabel 5 blijkt dat de typologie van thuiswerk uit de enquête bevestigd wordt door de gegevens uit de dagboekjes.

TABEL 5: PERCENTAGE THUISWERK, TIJD BESTEED AAN THUISWERK EN DE TIJD BESTEED AAN BETAALD WERK VIA TIJDSBUDGET NAAR DE TYPOLOGIE VAN THUISWERK (N=972)

	Percentage thuiswerk	Thuiswerk	Betaald werk
Nauwelijks of geen thuiswerk	1,7%	0:39	33:49
Thuiswerk enkel als aanvulling van dagtaak	7,7%	3:09	41:05
Thuiswerk als vervanging van het werk op de werkplek (eventueel in combinatie met thuiswerk als aanvulling)	18,4%	6:42	38:19
Werken van thuis uit	46,3%	25:05	49:23

Naarmate mensen volgens de typologie meer thuis werken, stijgt ook in het dagboekje het percentage thuiswerk, dat is het aandeel van het betaalde werk dat effectief thuis wordt verricht. Diegenen die van thuis uit werken besteden iets minder dan de helft van hun werktijd thuis; de rest van de tijd zijn ze bij klanten, onderweg, ... Werkenden van thuis uit besteden gemiddeld 25u05' per week aan betaald werk thuis. Dat is veel meer dan bij diegenen die thuis het werk voortzetten tijdens de avond en/of het weekend (7,7% - 3u09'), maar ook voor de werkenden die in de enquête opgeven dat ze frequent een aantal dagen of dagdelen thuiswerken (18,4% - 6u42'). Niettemin is er een duidelijk verschil tussen de groep werkenden die enkel 's avond en/of in het weekend thuis werken en de groep die frequent thuis werkt als vervanging van de dagtaak op het werk. Bij deze laatste groep komt de gemiddelde werkduur thuis ongeveer overeen met een (korte) werkdag per week. We zien grote verschillen in de arbeidsduur van zij die van thuis uit werken (49u23'), vaak zelfstandigen en managers, de werkenden die een aantal uren per week thuis werken (41u05' en 38u19') en diegenen die nooit of sporadisch thuiswerken (33u49'). In die laatste groep vinden we ook de meeste deeltijdsen.

Tabel 6 geeft de momenten van de dag en de week weer, op basis van de dagboekgegevens, waarop er thuis gewerkt wordt. De opdeling in dag, avond, nacht en weekenddagen³ laat ons toe zowel zicht te krijgen op de mate waarin thuiswerk verdeeld wordt over de wekelijks beschikbare tijd, als op de mate waarin thuiswerk wordt verricht op afwijkende momenten.

TABEL 6: TIJD BESTEED AAN THUISWERK PER WEEK VERDEELD OVER DAG, AVOND, NACHT, ZATERDAG EN ZONDAG NAAR DE TYPOLOGIE VAN THUISWERK (N=972)

	Dag	Avond	Nacht	Zaterdag	Zondag
Nauwelijks of geen thuiswerk	0:25	0:06	0:01	0:04	0:03
Thuiswerk enkel als aanvulling van dagtaak	1:14	0:49	0:35	0:11	0:20
Thuiswerk als vervanging van het werk op de werkplek (eventueel in combinatie met thuiswerk als aanvulling)	3:54	1:17	0:24	0:32	0:35
Werken van thuis uit	17:30	2:11	1:15	2:51	1:18

Thuiswerk vindt overwegend plaats tijdens de normale daguren. Het valt op dat zelfs diegenen die aangeven slechts thuiswerk te verrichten als aanvulling van hun dagtaak dit voor een groot deel doen binnen de normale daguren: 39% van het werk dat ze thuis verrichten vindt plaats binnen de normale werktijden overdag. Het grootste deel van het werk thuis na de dagtaak vindt dus plaats voor 7u 's avonds tijdens de werkweek, ook als dat betekent dat zij eerst gewerkt hebben op de werkplaats. Werkenden waarvoor thuiswerk geldt als een vervanging van de werkuren op de werkplaats verrichten een grote aandeel van hun werktijd thuis overdag (58%). In uren werken ze ook langer thuis op afwijkende tijden dan zij die enkel thuis werken als aanvulling. Zij die thuiswerken als vervanging, werken 2u48' per week thuis 's avonds, 's nachts en/of tijdens het weekend. Bij zij die het thuiswerk doen als aanvulling is dat een uur minder, nl. 1u55'. Zij die van thuis uit hun werk verrichten, werken relatief het grootste aandeel overdag thuis (70%). Hun lange werkuren leiden echter ook tot veel avond-, nacht- en weekendwerk thuis (nl. 7u35').

6. Beter combineren met thuiswerk?

Thuiswerk wordt vaak gezien als een vorm van arbeidstijdflexibiliteit die de combinatie tussen arbeid en gezin vergemakkelijkt. Door thuis te werken kan men gemakkelijker

³ De opdeling van de tijdsperiodes dag, avond, nacht, zaterdag en zondag gebeurde op basis van een arbitraire beslissing maar die internationaal met een beperkte afwijking ook gebruikt wordt (Merz, Böhm & Burgert, 2005; Breedveld, 1998). De dagperiode loopt van maandag tot vrijdag van 6 uur 's morgens tot 7 uur 's avonds, de avondperiode van maandag tot zondag van 7 uur 's avonds tot 10 uur 's avonds, de nachtperiode van maandag tot zondag van 10 uur 's avonds tot 6 uur 's morgens, en de zaterdag en de zondag telkens van 6 uur 's morgens tot 7 uur 's avonds (voor meer info zie Glorieux, e.a., 2006; Glorieux, Mestdag & Minnen, 2008).

ondertussen op de kinderen letten en tussendoor huishoudelijke taken uitvoeren. Gezien het traditionele rollenpatroon kunnen we verwachten dat vooral vrouwen van deze mogelijkheid gebruik maken.

In tabel 7 wordt de tijdbesteding aan betaald werk, huishoudelijk werk en kindercare van voltijds werkende mannen en vrouwen en deeltijds werkende vrouwen volgens de thuiswerksituatie met elkaar vergeleken. Bij voltijds werkende vrouwen die thuis werken (zowel aanvullend, als vervangend als van thuis uit) zien we niet direct een fundamentele toename in tijd die besteed wordt aan het huishoudelijk werk en de kindercare. Niets lijkt er op te wijzen dat thuiswerk bij hen een strategie is om de combinatie arbeid en gezin te faciliteren. De voltijds werkende vrouwen die thuiswerken besteden eerder minder tijd aan huishoudelijk werk en kindercare en méér tijd aan betaald werk dan zij die nauwelijks of niet thuiswerken. Enkel de voltijds werkende vrouwen die aanvullend thuis werken, lijken iets meer tijd te besteden aan kindercare (ongeveer ½ uur per week) en zij combineren dit met een vrij lange werktijd. Vreemd genoeg zien we hetzelfde bij voltijds werkende mannen die aanvullend thuiswerk verrichten. Niet het thuiswerk tijdens de daguren als vervanging van het werk op de werkplek, maar eerder het thuiswerk als uitbreiding van de werkdag leidt tot meer tijd voor kindercare. Bij de deeltijds werkende vrouwen die thuiswerken zien we echter nog veel duidelijker die combinatie van een langere werktijd (in vergelijking met deeltijdsen die nauwelijks of geen thuiswerk verrichten) met een substantiële meertijd voor kindercare. Dit doet vermoeden dat vooral deeltijds werk in combinatie met thuiswerk een strategie is van (jonge) moeders om arbeid en zorg te combineren.

TABEL 7: TIJDSDUUR VAN TOTALE WERKLAST NAAR GESLACHT EN ARBEIDSPROPOSITIE (N=940)

		Betaald werk	Huishoudelijk werk	Kinderzorg	Totale werklast
Man voltijds	Nauwelijks of geen thuiswerk	38:49	11:53	1:54	52:37
	Aanvullend	43:49	9:26	2:32	55:49
	Vervangend (en/of aanvullend)	42:07	10:48	2:02	54:57
	Werkt van thuis uit	55:25	5:49	1:20	62:35
Vrouw voltijds	Nauwelijks of geen thuiswerk	33:28	18:02	3:02	54:33
	Aanvullend	39:41	13:12	3:31	56:25
	Vervangend (en/of aanvullend)	35:53	17:23	2:32	55:50
	Werkt van thuis uit	47:24	17:28	2:17	67:10
Vrouw deeltijds	Nauwelijks of geen thuiswerk	24:01	23:49	4:08	51:58
	Aanvullend	30:15	22:45	5:43	58:45
	Vervangend (en/of aanvullend)	28:28	20:16	6:51	55:36

7. Thuiswerk als oplossing voor het mobiliteitsprobleem?

In het actuele debat over mobiliteit wordt thuiswerk niet zelden als een oplossing gezien voor het fileprobleem. De cijfers nuanceren die hypothese. In tabel 8 worden de totale verplaatsingstijd en het duur voor woon-werkverkeer weergegeven. Algemeen valt op dat het aandeel van woon-werk in de totale verplaatsingstijd vrij groot is, uitgezonderd voor zij die van thuis uit werken.

TABEL 8: DE TOTALE VERPLAATSINGSTIJD PER WEEK EN DE WOON-WERKVERPLAATSING NAAR DE TYPOLOGIE VAN THUISWERK (N=972)

	Totale duur verplaatsing	Duur woon- werk verplaatsing	Duur verplaatsing kinderen, huishouden & familie
Nauwelijks of geen thuiswerk	8:24	3:46	2:44
Thuiswerk enkel als aanvulling van dagtaak	8:55	4:26	2:41
Thuiswerk als vervanging van het werk op de werkplek (eventueel in combinatie met thuiswerk als aanvulling)	8:57	4:07	3:04
Werken van thuis uit	5:26	1:49	2:10

Zij die van thuis uit werken besteden (logischerwijs) het minste tijd aan woon-werkverplaatsingen, namelijk 1u49' per week. Wie echter 's avonds en/of in het weekend

thuis verder werkt (4u26') of dagwerk op het bedrijf vervangt door dagwerk thuis (4u07'), besteedt meer tijd aan het woon-werkverkeer dan wie nooit of nauwelijks thuis werkt (3u46'). Op het eerste zicht lijkt thuiswerk dan ook geen bijdrage te leveren in oplossen van het fileprobleem. Dat diegenen die de dagtaak op het werk aanvullen met thuiswerk een hoge verplaatsingstijd hebben is niet verwonderlijk. Zij hebben zich immers verplaatst van en naar de werkplaats en werken 's avonds of in het weekend thuis verder. Maar dat diegenen die effectief thuis blijven om te werken ook meer tijd besteden aan verplaatsingen van en naar het werk lijkt contradictorisch. De thuiswerkers blijken echter gemiddeld verder van de werkplaats te wonen, wat misschien één van de redenen is waarom ze regelmatig thuiswerken. De mogelijkheid van thuiswerk kan overigens ook een reden zijn om niet uit te kijken naar werk dicht bij huis of naar een woning dicht bij het werk. In dit geval genereert thuiswerk meer verplaatsingstijd. Als we ook kijken naar de tijd die besteed wordt aan verplaatsingen met kinderen, voor het huishouden en de familie, dan stellen we vast dat deze groep van thuiswerkers hieraan meer tijd besteedt per week. Overdag thuis werken is in dit geval wellicht ook een strategie, die toelaat om overdag een aantal verplaatsingen voor de kinderen en het huishouden te maken. Al bij al zijn onze cijfers niet zo bemoedigend voor zij die geloven dat thuiswerk de verkeersstroom kan milderen. Om diverse redenen blijken de thuiswerkers zich net iets meer te verplaatsen dan zij die zelden of nooit thuiswerken. Enkel van zij die van thuis uit werken ligt de verplaatsingstijd lager, maar ook dat gegeven kan misleidend zijn vermits in onze gegevens de verplaatsingen tijdens het werk niet als verplaatsingen maar als werktijd gecodeerd werden. En het is net die groep die van thuis uit werkt, die zich het vaakst verplaatst tijdens het werk.

8. Samenvatting – Discussie

In deze bijdrage werd thuiswerk als een relatief recente vorm van flexibel werken bekeken en geëvalueerd op basis van tijdsbestedingsgegevens. Er wordt soms verwacht dat thuiswerk het werk van toekomst zal worden en de mogelijkheid biedt om arbeid en gezin beter op elkaar af te stemmen. Thuiswerk wordt ook als oplossing naar voor geschoven voor het fileprobleem.

Aan de hand van antwoorden op vragen rond de temporele locatie en de mate van thuiswerk werd een typologie geconstrueerd. Deze typologie refereert naar het karakter van thuiswerk en onderscheidt 4 groepen: (1) Werkenden die nauwelijks of geen thuiswerk verrichten, (2) diegenen die enkel thuiswerken als aanvulling van de dagtaak op het werk, (3) diegenen die thuiswerken als vervanging van het werk op de werkplek (eventueel in combinatie met thuiswerk als aanvulling), en (4) diegenen die van thuis uit werken.

De groep werkenden die thuiswerk verricht als vervanging van het werk op de werkplek zijn diegenen die omschreven kunnen worden als de 'echte' thuiswerkers, diegenen waarnaar men refereert als men spreekt over thuiswerk. Zij werken namelijk bepaalde dagen of dagdelen thuis i.p.v. op de werkplaats. 11,6% van de werkenden behoort tot deze groep en heeft een specifieke socio-demografische en werkgerelateerde achtergrond. Thuiswerkers zijn eerder hoog opgeleid met een jong gezin die een job(taken) hebben die thuiswerk toelaat. Ze werken vaker bij de overheid of als zelfstandige en hebben een job met onregelmatige en weinig voorspelbare uren. Het grootste deel combineert thuiswerk tijdens de dag met thuiswerk tijdens avond en/of weekend. Gemiddeld blijken de werkenden die thuiswerken als vervanging van de dagtaak op de werkplek 6u42' per week thuis te werken, of een (korte) werkdag per week. Het grootste deel hiervan (58%) vindt plaats tijdens de daguren.

Thuiswerk zou de combinatie van arbeid en gezin faciliteren. De gegevens laten evenwel zien dat er niet direct een fundamentele toename in tijd is die besteed wordt aan huishoudelijk werk en kinderopvang door voltijds werkende vrouwen én mannen die thuiswerken. Er wordt juist meer tijd aan betaald werk besteed dan zij die nauwelijks of niet thuiswerken. Bij de deeltijds werkende vrouwen die thuiswerken zien we echter wel de combinatie van een langere werktijd (in vergelijking met deeltijdsen die nauwelijks of geen thuiswerk verrichten) met een substantiële meertijd voor kinderopvang. Dit doet vermoeden dat vooral deeltijds werk in combinatie met thuiswerk door (jonge) moeders als strategie gebruikt wordt om arbeid en zorg te combineren.

Ook inzake het thuiswerk als heilzame oplossing voor het fileprobleem moeten er een aantal nuances naar voor geschoven worden. Thuiswerk lijkt op het eerste zicht niet te leiden tot minder mobiliteit. Integendeel, thuiswerkers besteden niet alleen meer tijd aan woon-werkverplaatsingen, ze verplaatsen zich ook meer voor de kinderen, de familie en het huishouden. Terwijl thuiswerkers overdag een aantal verplaatsingen maken voor de kinderen en het huishouden, zitten de meeste andere werkenden vastgeklonken aan hun werkplaats. En misschien is net dat laatste heilzaam voor de vermindering van de verkeersstroom.

9. Bibliografie

- Atkinson, J. (1984) Flexibility, Uncertainty and Manpower Management, IMS Report No.89, Institute of Manpower Studies, Brighton.
- Atkinson, J. & N. Meager (1986) Changing Working Patterns: How companies achieve flexibility to meet new needs. Institute of Manpower Studies, National Economic Development Office, London.
- Breedveld, K. (1998) The Double Myth of Flexibilitization: Trends in Scatterd Work Hours, and Differences in Time-sovereignty. In: *Time & Society*, 7, 1: 129-143.
- Casimir, G.J. (2001) The impact of telecommuting on the division of labour in the domestic setting. Universiteit Wageningen.
- Glorieux, I. (1992) Arbeid en zingeving: een onderzoek gesteund op theoretische logica en tijdsbudget-analyse. Centrum voor Sociologie, Vrije Universiteit Brussel (2 delen).
- Glorieux, I., Koelet, S., Mestdag, I., Minnen, J., Moens, M. & J. Vandeweyer (2006) De 24 uur van Vlaanderen. Het dagelijkse leven van minuut tot minuut. LannooCampus, Tielt.
- Glorieux, I., Mestdag, I. & J. Minnen (2008) The Coming of the 24-hour Society? Changing work schedules in Belgium between 1966 and 1999. In: *Time & Society*, 17, 1: 63-83.
- Glorieux, I., Minnen, J. & L. Van Thielen (2004) Moeder, wanneer werken wij? Arbeidsmarktconclusies uit het Vlaams tijdsbestedingsonderzoek 1988-1999. Leuven, Garant.
- Glorieux, I., Minnen, J. & J. Vandeweyer (2005) Technisch verslag bij de tijdsbudgetenquête TOR'04. Onderzoeksgroep TOR, Vakgroep Sociologie, Vrije Universiteit Brussel, Brussel.
- Lallement, M. (1995) La fine di un tempo? Flessibilità e differenziazione del tempo sociale in Francia. In: *Sociologia del Lavoro*, 58: 81-101.
- Limburg, D.O. (2002) Making Telework a Reality. Twente University Press, Enschede
- Merz, J., Böhm, P. & D. Burgert (2005) Timing, Fragmentation of Work and Income Inequality – An Earnings Treatment Effects Approach. Unpublished.
- Presser, H.B. (2004) Working in a 24/7 Economy: Challenges for American Families. In: *Industrial & Labour Relations Review*, 57, 4: 626-628.
- Stradzins, L., Clements, M.S., Korda, R.J., Broom, D.H. & R.M. D'Souza (2006) Unsociable Work? Nonstandard Work Schedules, Family Relationships, and Children's Well-Being. In: *Journal of Marriage and the Family*, 68: 394-410.